

NARODNI EKUMENIZAM BARSKOG NADBISKUPA ALEKSANDRA TOKIĆA

Ivan Jovović

After 1945, a discontinuity was made between the state and religious community which caused the religious subjects to lose the privileged social status they used to enjoy. Radical secularisation was carried out in line with the new constitutional organisation of Yugoslavia, so that the religious communities were no longer in the position to dominantly project social values, while their competences were taken over by the public authorities and institutions. Still, the communist authorities did not underestimate the historical role of traditional religious communities in the formation of social awareness. Therefore, the authorities created formal preconditions for the institutionalised dialogue through the work of a public commission for religious matters, and this area soon became standardized by legislative regulations.

Veoma je malo pisano o statusu Katoličke crkve, naročito Barske nadbiskupije u SR Crnoj Gori. Za razliku od njenog položaja na Crnogorskom primorju, položaj Katoličke crkve u središnjoj Crnoj Gori (Cetinje, Podgorica i Nikšić) predstavlja još uvijek nedovoljno obrađenu temu, iako o istoj nailazimo na sporadične podatke u stručnoj i publicističkoj literaturi. Izuzetak čine stručni članci i publikacije nedavno preminulog dr Zvezdana Folića, u čijem radu pronalazimo veći broj izvora iz državnog arhiva na osnovu kojih možemo pratiti odnose na relaciji državna vlast – Barska nadbiskupija (1945–1965).

Upravo u spomenutom razdoblju dostojanstvo barskog nadbiskupa i primasa Srbije¹ Sveta Stolica dodjeljuje Baraninu Aleksandru Tokiću (1955–1979).

Sagledavajući istorijat ove duhovne institucije u XX vijeku neupitno je da najkrupnija ličnost bio nadbiskup dr Nikola Dobrečić. Jedino o njemu, od 58 kronotaksi poznatih dukljansko-barskih nadbiskupa napisana je monografija. Ovaj crkveni velikodostojnik je imao sljedbenika Aleksandra Tokića, koji je tokom cijelog svog nadbiskupskog mandata propagirao civilizacijske svjetonazore svog prethodnika.

Jedna od osnovnih smjernica u radu nadbiskupa Tokića očituje se u sprovođenju politike zajedništva, u literaturi nazvanoj narodni ekumenizam. Takvo stajalište nadbiskup Tokić je manifestovao odmah na početku svog mandata, prilikom organizacije komemoracije, odnosno sahrane njegovog prethodnika dr Dobrečića. Nadbiskup Tokić je omogućio da taj čin dobije atipičnu formu za ono vrijeme. On je dao saglasnost stavroforu, barskom arhijerejskom namjesniku Pavlu Radunoviću da održi nekrolog nad odrom nadbiskupa Nikole Dobrečića, što predstavlja svjedočanstvo o tradiciji zajedničkog života različitih naroda i vjera u Baru tokom XX vijeka. Nadbiskup Aleksandar Tokić je bio omiljena ličnost među Baranima sve tri vjeroispovjesti. Skromnost i otvorenost su vrline po kojima su ga Barani prepoznavali. Starije generacije Barana još uvijek se sjećaju da se prvi televizijski aparat nalazio u njegovoj rezidenciji – Primasiji, tj. u Kraljevom salonu, gdje je više stotina Barana danima pratilo Olimpijadu u Rimu 1960. godine. Takođe, Barani ga pamte i po tome što je poslije zemljotresa 1968. godine, siromašnim građanima, bez obzira na vjeroispovjest, dodjeljivao u

---

¹ U službenoj korespondenciji svi barski nadbiskupi od kraja XIX do kraja XX vijeka koristili su se pridjevskom imenicom primas srpski, što je bilo na liniji zvaničnih ideologija minulog vremena.

prigradskom naselju Rena (lokalitet Biskupov brijeg) zemljišne parcele bez naknade ili uz simboličnu cijenu.

Aleksandar Tokić je rođen u Starom Baru 1911. godine, studije završio u Rimu, a nakon povratka u domovinu bio je prorektor Malog sjemeništa (bogoslovije) u Starom Baru. Poslije 1945. godine raspoređen je za župnika u Ulcinju, odnosno službovao je u župama koje gravitiraju ovoj opštini. Zanimljivo je da je na istom području za vrijeme Knjaževine Crne Gore službovao njegov rođak Martin Tokić, sveštenik u župi Sveti Nikola na Bojani. Za pomoćnog biskupa i koadjutora sa pravom nasljedstva Tokić je imenovan 1952. godine, na zahtjev nadbiskupa Dobrečića. Za barskog nadbiskupa imenovan je 1955. godine. Umro je u Titogradu 1979. godine, a sahranjen je na groblju Sveti Vid u Starom Baru, u porodičnoj grobnici, što svakako predstavlja izuzetak kada je u pitanju ukop jednog visokog crkvenog dostojanstvenika.

Od presudnog značaja za njegov izbor bila je činjenica što je bio „domaći sin“, tj. rođeni Baranin. I na osnovu ovog izbora vidimo da je Sveta Stolica napravila izuzetak kada su u pitanju bila imenovanja barskih nadbiskupa tokom XX vijeka, s obzirom da se do ovog perioda u gotovo hiljadugodišnjoj povijesti ove duhovne institucije nije desilo da tri barska nadbiskupa uzastopno budu Barani. Dakle, od 1912. do 1998. godine barski nadbiskupi su bili Nikola Dobrečić, Aleksandar Tokić i Petar Perkolić. Posrednu zaslugu za obnovu domaćeg sveštenečkog kadra treba tražiti u odredbama Konkordata između Knjaževine Crne Gore i Svete Stolice iz 1886. godine, kada je crnogorska država posebno posvetila pažnju ovom pitanju. Od potpisivanja Konkordata i tokom većeg dijela XX vijeka, primjenjivala se nova kadrovska politika u Barskoj nadbiskupiji. Ranije se nedostatak domaćeg klera pokušavao nadomijestiti dolaskom sveštenika iz Hrvatske, čije je djelovanje bilo uglavnom usaglašeno sa proklamovanim stajalištima barskih nadbiskupa.

Barska nadbiskupija je za vrijeme osmanske uprave konstantno bila izložena pritiscima i pogibeljima, pri čemu su joj Turci konfiskovali brojna pokretna i nepokretna dobra. Te okolnosti su se direktno odrazile na promjenu demografske strukture stanovništva, tj. na brojnost vjernika i klera, ne samo na barskom području. Vremenom je Barska nadbiskupija ostala bez domaćeg sveštenečkog kadra, naročito onog slovenskog porijekla, pa su župe uglavnom popunjavane klericima iz Albanije, Bosne ili Italije. Kao i u predkonkordatsko doba, slična je situacija na početku XXI stoljeća u pogledu domicilnog sveštenečkog kadra. Na osnovu dosadašnjih pokazatelja još uvijek je rano sagledati moguće domete Temelnog ugovora Vlade Crne Gore i Svete Stolice iz 2011. godine.

Popisi stanovništva u drugoj polovini XX stoljeća, kao i posljednja dva u ovom stoljeću ukazuju na činjenicu da je Barska nadbiskupija specifična i po heterogenoj nacionalnoj, odnosno etničkoj strukturi svojih vjernika, što se očituje u jeziku bogoslužnja. U Baru su Crnogorci aposutna većina katolika, dok je u ulcinjskoj i podgoričkoj opštini stanje obrnuto, Albanci su aposolutna većina, s tim da se u župnoj crkvi u Podgorici bogoslužjenje obavlja dvojezično, prvo je misa na srpsko-hrvatskom (zvaničan naziv), a potom na albanskom jeziku.

U središnjem dijelu Crne Gore, ne računajući župu Cetinje i pojedine župe u Malesiji, Barska nadbiskupija je poslije Drugog svjetskog rata gotovo iz početka započela svoju misiju u Podgorici i Nikšiću, čiji su rezultati pozitivno efektuirani tokom mandata nadbiskupa Tokića. Uprkos tome što je na ovom području u srednjem vijeku bilo sjedište Dukljanske nadbiskupije do kraja X vijeka, odnosno mjesto gdje je obavljeno Nemanjino krštenje od strane latinskih jereja 1114. godine, kako to bilježe stara srpska žitija, tragovi zapadne crkve ovdje su danas prisutni samo u sekundarnoj formi (crkvišta, toponimi i sl.).

Aleksandar Tokić

Savremeni katolicizam u Podgorici računamo od kraja XIX vijeka ili preciznije od kada je na temeljima stare župne kuće, uz koju je bila smještena prvobitna kapela, dovršena izgradnja nove župne crkve (1906) posvećene presvetom srcu Isusovu. Istovremeno je uz novu crkvu bila sagrađena i nova parohijalna kuća. Ova crkva i župni stan teško su oštećeni u savezničkom bombardovanju Podgorice 1944. godine. Neposredno prije tog bombardovanja cjelokupnu arhivu župe Podgorica prenio je jedan franjevac u mjesto Bajze u Albaniji, od kada joj se gubi svaki trag. Nestanak arhive župe Podgorica stvorio je značajne nepoznanice kada je u pitanju djelatnost Katoličke crkve za cijelo jedno stoljeće. O ovome jasno svjedoči nedavno objavljena informacija da je prilikom infrastrukturnih radova u naselju Konik otkriveno staro katoličko groblje, čiji ostaci, između ostalog, upućuju na raznoliku nacionalnu strukturu nekadašnje podgoričke katoličke zajednice (Albanci, Crnogorci, Italijani i dr).

Župna crkva u Podgorici podijelila je sudbinu većine pred-ratnih građevina tog grada. Uprkos intervencijama nadbiskupa Dobrečića i Tokića župna crkva u tadašnjem Titogradu je srušena 1957. godine, a njeni ostaci poslužili su kao građevinski materijal, dok je crkveno zemljište nacionalizovano u korist opštine, pa je na toj lokaciji nešto kasnije izgrađen Dom JNA. Tom prilikom je uklonjeno i okolno groblje, na prilično nedostojanstven način, s obzirom da su uništeni nadgrobni spomenici, krstovi i druga obilježja, pri čemu nije izvršena ekshumacija. U tim godinama u Titogradu nije postojao stalni župni ured, već su pastoralnu službu povremeno obavljali sveštenici iz Bara, don Pavle Marvulić i don Josip Demirović. Ipak, komunističke vlasti nijesu u potpunosti suzbile djelatnost Katoličke crkve, već su zbog opšt društvenih interesa dale saglasnost časnim sestrama da dođu u Titograd, koje su od januara 1948. godine zaposlene u Dječjoj bolnici. Opštinska uprava izdaje časnim sestrama građevinsku dozvolu 1965. godine za izgradnju objekta sa kapelom nedaleko od bolnice na Kruševcu. Inače, časne sestre iz Crnogorske franjevačke provincije bile su prisutne kao medicinsko osoblje i u drugim crnogorskim gradovima do 1991. godine, kada dolazi do rapidnog smanjenja njihove brojnosti u tim ustanovama.

Neriješeno pitanje katoličke crkve u Titogradu pedesetih i šezdesetih godina prošlog vijeka bio je povod nadbiskupu Tokiću da se više puta obraća Predsjedništvu SR Crne Gore. Postojala su obećanja, a na lokaciju se čekalo više godina. Konačno je građevinska dozvola izdata 1967. godine za novu crkvu, koja će biti posvećena istom patronu kao prethodna. Župnu crkvu je posvetio nadbiskup Tokić dvije godine kasnije, na Petrovdan 1969. godine. Sa novom crkvom i župnim stanom u Titogradu došao je i novi katolički red – selezijanaca iz Slovenije, što je inicirao nadbiskup Tokić. Ovaj nadbiskupski dekret izazvao je nezadovoljstvo unutar franjevačkog reda, jer su smatrali da

podgorička župa u istorijskom pogledu pripada ovom monaškom redu. Međutim, od tada pa do danas katolička crkva u Podgorici je data u nadležnost slovenačkim selezijancima.

U Općem šematizmu Katoličke crkve u Jugoslaviji objavljenom 1974. godine župna crkva u Podgorici je na dva mjesta označena kao konkatedrala, što je neprecizno, a možda ne i slučajno, s obzirom da je izdavač ove publikacije Biskupska konferencija Jugoslavije. Njenom uredniku takva vrsta omaške nije se mogla provući, tim prije, što naslov prvostolne crkve na prostoru Crne Gore stoljećima imaju samo barska i kotorska katedrala, odnosno mjesta gdje se nalaze sjedišta kotorskog biskupa i barskog nadbiskupa. Vjerovatno da ovako prezentirana netačnost ima neku pozadinu, s obzirom da nije isključena mogućnost da su ondašnje vlasti dale sugestiju nadbiskupu Tokiću da izmjesti nadbiskupsku katedru iz Bara u Titograd, tj. u glavni grad Republike. Arhitektonskim projektom crkve u Podgorici nije isključena mogućnost instaliranja nadbiskupske katedre u istoj, ali za dokazivanje ove hipoteze neophodna su dalja arhivska istraživanja. Ukoliko se u tom trenutku pojavila takva inicijativa onda je korespondirala sa činjenicom da su se i u drugim republičkim centrima u Jugoslaviji nalazila (nad)biskupska sjedišta. U principu Katolička crkva prati državno ustrojstvo neke države, pa se u administrativnim centrima nalaze (nad)biskupska sjedišta. Upravo iz tih razloga nadbiskupska katedra iz Bara je 1867. godine privremeno premještena u Skadar, kao što je 1925. godine postojala namjera unitarističkih krugova da sjedište barskog nadbiskupa izmjesti u Beograd. U svakom slučaju, politički razlozi su i prije i danas podloga za takve inicijative. S tim u vezi, treba napomenuti da je nakon potpisivanja Temelnog ugovora 2011. godine otvoren prostor za utemeljenje, odnosno obnavljanje biskupije u Podgorici, što bi mogao biti povod za konstituisanje Biskupske konferencije Crne Gore, kao zasebnog tijela Katoličke crkve.

Mnogo manje od podgoričke znamo o nikšićkoj katoličkoj zajednici, iako prisustvo katolika u tom gradu bilježe državni popisi, kao i nadbiskupske vizitacije još od vremena Knjaževine Crne Gore. Kao datum osnivanja katoličke župe u Nikšiću u aktima Barske nadbiskupije uzma se 1932. godina, kada je postavljen prvi stalni župnik u tom gradu don Franjo Stejskal, porijekom Čeh. Župna crkva je inače bila u sklopu župne kuće u ulici Ljuba Nenadovića. U stvari crkva je bila objekat adaptiran za vjerske potrebe, na čijem pročelju se nalazio zvonik na preslicu sa zvonom, na kojem je stajao natpis: „Dar pitomaca 20. tečaja patrolne škole zetskog žandarmerijskog puka u Nikšiću, 1937. godine.“ Natpis je bio ispisan ćirilicom, a crkva je bila posvećena slovenskim apostolima Ćirilu i Metodu.

Spomenuta crkva je nacionalizovana 1944. godine, pa je jedno vrijeme bila prenamijenjena u stambenu zgradu. Na osnovu predstavljeni Nadbiskupskog ordinarijata i istrajavanjem u zahtjevima ondašnjih nikšićkih župnika, crkva i župni stan su poslije 15 godina vraćeni Barskoj nadbiskupiji, odnosno oslobađaju se od stanara. Inače, nakon Drugog svjetskog rata broj katolika se povećava u Nikšiću, zbog čega nadbiskup Tokić obezbjeđuje tamošnjoj zajednici stalnog župnika. U tu svrhu, on raspoređuje u župu Nikšić lokalni kler, uglavnom Barane, don Matiju Peranovića, don Josipa Demirovića i don Marka Đokmarkovića.

Usvajanje urbanističkog plana bio je povod za rušenje katoličke crkve svetih Ćirila i Metoda 1971. godine, te je lokalna uprava Barskoj nadbiskupiji za gradnju nove župne crkve dodijelila novu lokaciju. Projekat nove župne crkve svetih Ćirila i Metoda izradio je Nikšićanin arh. Slobodan Vukajlović. Nadbiskup Tokić je cjelokupni posao gradnje nove župne crkve u Nikšiću povjerio slovenačkim selezijancijama. Kamen temeljac je blagoslovio barski nadbiskup 1976. godine, a prvo bogoslužjenje u njoj je održano 1978. godine. Takođe, za mandata nadbiskupa Tokića u Nikšić su došle časne sestre franjevke

i svoj radni angažman započele su u bolnici „Brezovik“. U tom gradu su i sagradile svoj samostan 1981. godine.

Na kraju ovog osvrta, vrijedno je spomenuti posjetu nadbiskupa Aleksandra Tokića manastiru Ostrog 28. avgusta 1956. godine. Prilikom ove posjete u manastirskoj spomenici ostale su zapisane sljedeće riječi barskog nadbiskupa: „Veliki Vladiko, narod iz ovih krajeva Ti često puta traži čudesnu intervenciju u svojim potrebama. A ja od tebe tražim, da crnogorski narod ide Tvojim putem crkvenom jedinstvu. Učini, ako Ti je to moguće, i Tvoju slavu širiću u cijelom svijetu.“ U riječima barskog nadbiskupa upućenim Ostroškom svetitelju istoričar Božo Đ. Mihailović je prepoznao vjekovni prozelitizam Katoličke crkve.

Za razliku od svojih prethodnika, nadbiskup Tokić se nije ostvario kao pisac, mada je njegov članak „Drevni Bar sa posebnim osvrtom na Nadbiskupiju barsku i primasiju srpsku“, objavljen u Spomenici Barske gimnazije 1971. godine, često citiran u stručnoj literaturi. Dajući u njemu sintezu minulih stoljeća, nadbiskup Tokić završava osvrt na istorijat ove duhovne institucije sljedećom konstatacijom: „Danas se granice Barske nadbiskupije poklapaju sa granicama naše Republike, izuzev Boke Kotorske koja ima svoju biskupiju sa sjedištem u Kotoru. Broj njenih vjernika iznosi oko 25.000. Ne možemo biti precizni zbog iseljavanja i useljavanja. Barska nadbiskupija u savremenim uslovima, Ustavom zagarantovane slobode vjeroispovijesti i slobode crkve na vršenje vjerskih obreda, obavlja svoju vjersku i opštjeljudsku misiju razvijajući ljubav i bratstvo među ljudima kao građanima bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost.“

Kao zaključak se nameće stav da Barska nadbiskupija za razliku od drugih nadbiskupija u socijalističkoj Jugoslaviji, zbog antifašističke djelatnosti njenog prvosveštenika dr Dobrečića i značajnog dijela klera, nije ni izblizu bila na udaru tadašnje vlasti, kao što je to bio slučaj sa ostalim vjerskim zajednicama,

---

a što ipak ne znači da nije djelovala u otežanim društvenim okolnostima. O tome dosta govori stanje u kome je nadbiskup Tokić započeo svoj mandat, ali i kasniji benevolentan odnos državnih vlasti prema graditeljskim aktivnostima barskog nadbiskupa.

Izvori i literatura:

- Arhiv Barske nadbiskupije
- Folić Z., *Država i vjerske zajednice u Crnoj Gori 194–1965*, Podgorica, 2007.
- Ibid, *Rimokatoličke redovnice u Crnoj Gori (1945–1965)*, Croatica Christiana Periodica, Zagreb, 2012.
- Jovović I., *Iz prošlosti Dukljansko-barske nadbiskupije*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Nadbiskupski ordinarijat, Bar, 2005.
- Ibid, *Kultura zajedništva*, Vijesti, 23. 03. 2014.
- Marković I., *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb, 1902.
- Mihailović Đ. B., *Manastir Ostrog i sv. Vasilije Ostroški*, Izdanje Manastira Ostrog, Cetinje, 1980.
- *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, (ur. Krunoslav Draganović), Biskupska Konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1974.
- www.portalanalitika.me, G.B., *Župnik Janez Mirtek; Pronađeno groblje nije italijansko, već podgoričko katoličko*, 13. 08. 2014.
- Rastoder J. – Rastoder Š., *Dr Nikola Dobrečić nadbiskup barski i primas srpski*, Budva, 1990.
- Tokić A., *Drevni Bar sa posebnim osvrtom na Nadbiskupiju barsku i primasiju srpsku*, Spomenica Barske gimnazije, Bar, 1971.